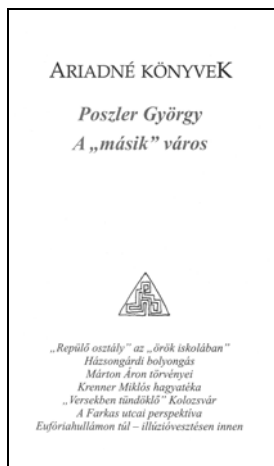

A történelem nyelvtana

„Kolozsvár állandóan bizonyított. Vidéki sorsa van és fővárosi öntudata.”

KOMP-PRESS,
Korunk Baráti Társaság
Kolozsvár, 2005
305 oldal

A „másik” város című esszékötetének „konfesszionális bevezetése” (az I. számú) elé Poszler György egy Cs. Szabó-idézetet választ, a *Kolozsvári gyermekkorból*: „Ebből a vén városból hoztam, amit hoztam, mindent, amit tudtam, tudok, elszenvedtem, s aztán kiírtam magamból, hogy el is viseljem...” Noha az Ariadne Könyvek sorozatába illesztett Poszler-kötet a centenáriumi évben jelent meg, nyilván nem (csak) az évforduló indokolja a kiváló előd és kortárs idézését. Kolozsvár szerelmesei a magyar irodalomban számosan voltak – elég Kós Károlyra, Reményik Sándorra, Szabó Dezsőre, Jékely Zoltánra utalnunk –, ám közülük is kiemelkedik feltétlen ragaszkodásával, a távolból egyre ismételt vallomásaival Cs. Szabó László. Az ő örökébe lép A „másik” várossal az ugyancsak kolozsvári gyermekkorát újraélő-újragondoló Poszler György. De amint e szépséges könyv méltatását bevezető mottónk is jelzi, a prózába (és Csénél – mint Reményiknél és Jékelynél – versbe is) foglalt líra a tudós tanár önellenőrzésével jelenik meg. Poszler nem mond olyanokat, hogy Kolozsvár megelőzi Párizst vagy Budapestet, noha bevallja: a földrajzi (helyrajzi) irányokat ma is jobban tudja szülővárosában

– ahol az első tizennégy évet élte –, mint a Duna partján, ahol az Akadémia tagja lett. „Valami humánus mítosz szükségeltetik” – olvassuk az „objektív előszóban”, hogy aztán kilenc esszében valóban objektíválódo képet (is) kapjunk arról a probléma-komplexumról, amit mindközönségesen Erdély és Kolozsvár címszó alá lehet foglalni.

Még előbb azonban, az összesen négy bevezető közül a másodikban, történelmi és esztétikai értékű összefoglalását adja a korai vándorlásoknak, egyúttal magyarázza, miért állt ellen a későbbi csábításoknak. A teherautó-tehervagon szindrómának, „a század főbiájának” irodalom- és társadalomtörténeti érvényű értelmezését a személyes emlékek hitelesítik. Íme: „Teherautón kocsikáztam ki először-ideiglenesen a gyermekkoromból, Kolozsvártól Budapestig – ’44 október hatodikán. Tehervagonban dőcögtem vissza átmenetileg-időlegesen a gyermekkoromba, Budapesttől Kolozsvárig – ’45 április 10-én. És teherautón kocsikáztam ki másodszor-véglegesen a gyermekkoromból, Kolozsvártól Budapestig – ’45 október hatodikán. Egy év alatt – idő-hely-cselekmény drámai egységében, a történelem ósdi dramaturgiájában, még kezdet és vég is egybeesett! – két időleges, egy végleges cezúra. Mindhárom teherjárművön. Ahogy a menekülés szokvány díszletezése megkívánta. Nem vállaltam több cezúrát, több menekülést – több teherjárművet.” És

ugyanide tartozón, még egy, megkerülhetetlen idézet; az esszéíróhoz és az akadémikushoz méltó, mert a lényegre utal, az átélt korszakban sokak élményére, dilemmájára, olykor tragédiájára; a „triviális nyelvi játék” XX. (és XXI.?) századi kortünet: „Igékkel és helyhatározószókkal folyik. Azaz szótani játék. Hová kérdésre válaszolva az igékben a cselekvés iránya változik. Budapestről Kolozsvár felé – Váradon és a Királyhágón át – megyek haza. Kolozsvárról Budapest felé – a Királyhágón és Váradon át – jövök haza. Haza itt és ott is, de Budapestről megyek – helyzetemtől távolodom. Kolozsvárról jövök – helyzetemhez közeledem. Hol kérdésre válaszolva a helyhatározószóiban a szavak hangszíne változik. Budapesten itthon vagyok. Az első szótagban magas hanggal. Kolozsváron otthon vagyok. Az első szótagban is mély hanggal. De valami helyzetmódosulással is. Otthon itt és ott is. De az itthon az otthonban való jelenlétemet jelzi. Az otthon az otthonomtól való távollétemet jelzi. Játsszom a cselekvés irányát jelentő igékkel, a jelenlét mikéntjét jelző helyhatározószókkal és hangszínekkel. Játsszom az étellemmel? No nem. Normálkorok normálemberai azonos irányú igékkel, azonos helyet jelölő, azonos hangszíni helyhatározószókkal dolgoznak. Csak nekem változtatott igét, helyhatározószót, hangszínt a történelem. Nem én játszom a grammatikával; a história játszik vele, és főként velem. Nem a nyelvtan történelme, de a történelem nyelvtana. Nem alanya vagyok, aki változtatja. Csak tárgya, akit változtatnak. Ám már mondattan lett a szótanból. Túl a kompetenciámon.”

A kompetenciával nincs semmi baj, annak ellenére, hogy korántsem csak Poszler Györggyel játszott, játszik a történelem. Sőt éppen ezáltal igazolódik a historiában, társadalomtörténetben, filozófiában, etikában is járatos irodalomtörténész ítélete. Az emlékek városa, a Farkas utca („az erdélyi művelődés szent útja”), a Házsongárd, a sétatéri színház, a Főtér a Mátyás-szoborral és a Szent Mihály-templommal teljesebb, igazabb arcát mutatja, amikor feltűnnek bennük a közelmúlt jelentős figurái, (újra)találkozunk ismerős személyiségekkel, könyveikkel, hagyatékukkal. A „képzeltbeli” (a budai Kosztolányi térről elképzelt) város, a gyermekkori otthon kiteljesedik az újabb és legújabb évtizedekkel, mai – súlyos – problémákkal. A kolozsvári (erdélyi) történetből, történelemből Poszler négy, jelképpé emelt (emelhető) alakot választ ki ezúttal, általuk megkerülhetetlen kérdésekkel néz szembe. A négy személyiség: az összehasonlító irodalomtörténet (egyik) őse, megteremtője, Meltzl Hugó; a többszörös kolozsvári színházigazgató Janovics Jenő; a két világháború közötti, már-már elfeledett nagy publicista, a nemzetiségi ügyekért személyes szabadságát is kockáztató Krenner Miklós, azaz Spectator; és a meghurcolt, legendás római katolikus püspök, a kisebbségi (és rövid időre többségi) helyzetben példát mutató Márton Áron. Az esszéírást alapos előtanulmányokkal gyakorló – tehát ebben is Cs. Szabóhoz méltó – szerző nem a köztudottat adja elő, hanem úgy okadatul és úgy asszociál, hogy ezáltal a kérdésben (életrajzban, életműben) járatosnak is tud újat, fontosat mondani. Márton Áron történetéhez például – röviden bár – hozzákapcsolja Domokos Pál Pétert és Venczel Józsefet, illetve Apor Vilmost, Sík Sándort; valóban monográfia-vázlat tárul fel előttünk. Janovics kapcsán többek közt *Az ember tragédiája* értelmezéseinek tárgyyszerű elemzésével ismerkedünk. Spectator örökségének méltatása a politikum mezejére csábítja, realitás és fantasztikus összekeveredését állapítja meg. „Ezért tart a régió, a Duna-völgy ott, ahol tart – írja Poszler. – Nem vívtuk ki a szavak, fogalmak önazonosságát. Maradt a gondolat és ellengondolat helyett az indulat és ellenindulat hegemoniája. Ettől elfeledett Krenner Miklós hagyatéka.”

Valami hasonló történik Erdélyben, ma: Romániában – egyetem-ügyben is. A „másik” város tudós szerzőjét ez érthetően különösen izgatja. Ebből azonban nem egy újabb publicisztikai kiáltvány születik, hanem okos, itthoniak figyelmére érdemes elemzés, a magyar egyetem történetének és külön is a Bolyai történetének a felvázolása, tanulságok levonása. A könyv talán legfontosabb, kötetzáró mondatát is itt olvashatjuk (Csörgő Lajosra, Balogh Edgárra, másokra utalva): „Talán nem kellett volna elhinni mindent.” De Poszler György nem „kintről”, felülről ítélkezik; igyekszik megérteni a kort és többé-kevésbé kiszolgáltatott szereplőit. (Egyetlen helyesbítés: a Kolozsvárt újrarendülő magyar egyetem, a tanárok elleni sajtótámadások nem 1946-ban, hanem már 1945 tavaszán elkezdődtek.)

Kolozsvár mítosztalan szemlészéséhez – túl a személyes mítoszokon – hozzátartozik a folyamatos figyelés, a legújabb megjelenések, folyóiratok, könyvek figyelése. Poszler regisztrál minden kis és nagyobb hírt, tud például a *Kulcsok Kolozsvárhoz* kötetről (hogyne tudna, hiszen ő is szerzője: a *Házsongárdi bolyongással*), utal a nemrég megalakult Kolozsvár Társaságra mint közvetett inspirációra. Így utazik továbbra is hazulról haza, így éli megszakítatlanul a történelem nyelvét.

Egy-két mondatban legalább szólni kell Poszler György stílusának dialektikájáról. Hallottam olyan olvasói kifogást, hogy sok a szövegeiben az ismétlés. Ez csak a felületes olvasó, a belelapozó állíthatja. Poszler György töprengő szerző, a dolgok színét és visszaját egyaránt vizsgálja. Egymásra következő mondataiban – azonos mondat szerkezetben – múlt és jelen, múlt és jövő találkozik, a régió szembesül Európával. Poszler György Poszler Györggyel. Kritikai esszéstílus ez, kritikus ön- és történelemszemlélet, egy józan magyarságtudat és világra-tekintés érvényesülése.

Kántor Lajos

